

Naar een tweede oorlog in de Golf?

► *André Mommen*

Dat president George W. Bush streeft naar een herstructurering van de machtsverhoudingen in het Midden-Oosten heeft slechts zijdelings te maken met de nasleep van 11 september 2001. De bestrijding van het internationale terrorisme en vooral het terrorisme dat op de een of andere manier kan verbonden worden met het islamitisch fundamentalisme en/of het Arabisch nationalisme speelt hierin wel een duidelijke rol, maar moet ook weer niet worden overdreven. Niet het religieuze fundamentalisme of overgevoelige nationalistische sentimenten liggen aan de basis van de instabiliteit in het Midden-Oosten, maar wel de wijze waarop na de implosie van het Ottomaanse Rijk deze regio via de oliebelangen van de Westerse petroleumaatschappijen en de Grote Mogendheden in de moderniteit werd gezogen. Na de val van het communisme is daarbij de Sovjetunie als belangrijke speler in de regio weggelaten, waardoor het Amerikaanse imperialisme nog de enige macht is die hier de agenda vermag te bepalen.

De klassieke analyse van de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten luidt dat de verdediging van de Amerikaanse economische en strategische belangen altijd zeer duidelijk herkenbaar is in de door het Witte Huis uitgezette diplomatieke en militaire bondgenootschappen en verworven posities. Het Amerikaanse imperialisme is immers, anders dan het Britse of Franse, veel meer bepaald geweest door multinationale ondernemingen die door hun economische machtspositie meer dan elders baat hadden bij een vrije toegang tot de markten. Dat gold ook voor het Midden Oosten waar na 1956 de Verenigde Staten het Brit-

se en Franse imperialisme hadden vervangen bij het construeren van militaire bondgenootschappen en politieke allianties. De Amerikaanse politiek werd hierbij overduidelijk geleid door de oliebelangen. Omdat de Verenigde Staten sinds de Tweede Wereldoorlog veel meer olie consumeren dan ze zelf kunnen of willen winnen, hebben ze sindsdien direct of indirect ingegrepen in landen met een groot exportoverschot. Mexico en Venezuela mochten zich daarom in een grote belangstelling van de Amerikanen "verheugen". Deze olie in de Caribische Golf lag bij wijze van spreken in de Amerikaanse achtertuin. De olie in het Midden Oosten was van geostrategische betekenis voor het doen voortbestaan van het Westerse bondgenootschap, omdat die olie vooral diende voor de bevoorrading van West-Europa. Zonder Arabische olie zou Europa als een rijpe appel in de schoot van het communisme zijn gevallen.

De Verenigde Staten hebben in hun politiek ten aanzien van het Midden Oosten steeds gemikt op stabiliteit en regionale steunpunten. De grote complicerende factor in deze was uiteraard Israël dat zich als een vreemd lichaam in het weefsel van de Arabische wereld had ontwikkeld. Israël kon door geen enkele Amerikaanse president worden opgeofferd aan de oliebelangen. Voorts werd de Arabische wereld zelf verscheurd door ernstige tegenstellingen tussen de feodale regimes die van de olierente leefden en daardoor alle baat hadden om zich van Amerikaanse bescherming te verzekeren, en nationalistische regimes die de moderniteit via militaire bureaucratieën wilden importeren. De Verenigde Staten zagen zich wat deze laatste regimes betreft steeds ernstig beconcur-

reerd door de Sovjetunie die omwille van geostrategische redenen maar al te graag militaire en economische bijstand wilde leveren in ruil voor invloed in de regio. Vandaar dat Washington nooit hartelijke relaties kon opbouwen met het Arabisch nationalisme. Turkije als bondgenoot in de NAVO en het Iran van de sjah werden aldus de twee nogal perifere regionale machten die een deel van de regio mochten domineren en tevens een buffer tegen de Sovjetunie moesten vormen. Dit systeem met twee grote pionnen viel omver toen in 1979 de sjah in Iran het veld moest ruimen en het land onder controle kwam van een sjjiïtisch regime dat zich zeer anti-Amerikaans opstelde. Meteen was hierdoor het Irak van Saddam Hoessein geroepen om zich in de gunsten van Washington te mogen verheugen. De oorlog van Irak met Iran liep in tijd parallel met de oorlog die de Sovjetunie in Afghanistan uitvocht.

Toen in 1989 de vrede in dit deel van het Midden Oosten leek terug te keren, was de stabiliteit echter zoek. Afghanistan kon niet anders dan onder controle vallen van tribale oorlogsheren of fundamentalistische heersers, terwijl Irak door de lange oorlog met Iran economisch en militair uitgeput was. Saddam dacht toen dat hij van de Verenigde Staten het territorium én de oliebronnen van zijn kleine buur Kuwait zonder al te veel bezwaren mocht inpikken om zich alvast schadeloos te stellen voor de verliezen geleden in de oorlog met Iran. Niets was minder waar. Want door landjepik te spelen dreigde Saddam ook de andere Arabische oliesjeiks in het gedrang te brengen. De Golfoorlog was er het resultaat van. Voor het eerst sinds lang trok een grote imperialistische krijgsmacht onder leiding van de Verenigde Staten naar de Golf om Saddam tot terugtrekken te dwingen. Waarnemers wijzen er nu op dat de Verenigde Staten toen de kans hebben laten liggen om in Bagdad tot een regimewisseling over te gaan. Laten we opmerken dat de Golfoorlog alleen maar tot doel had om het status quo ante te herstellen, niet om de agressor te vernietigen of het regime ten val te brengen.

De huidige Golfoorlog die Bush nu met grote middelen voorbereidt heeft duidelijk een ander doel dan de vorige. Bush heeft immers de militaire opbouw in de Golf in het teken geplaatst van *regime change*. Dit met het uitgesproken doel om de al of niet vermeende massavernietigingswapens waarover Saddam zou beschikken, op te ruimen. Heeft Saddam de afgelopen vier jaar niet geweigerd

om zich aan consequente inspecties van een ploeg van de Verenigde Naties te onderwerpen? Is Saddam geen gevaar voor zijn burens geworden nu vermoed wordt dat hij dicht bij de productie van kernwapens en ook van raketten voor het vervoer ervan staat? Beschikt hij niet over een voorraad verboden chemische en bacteriële wapens? Onderhoudt hij geen banden met allerlei islamitische terroristische groepen? Gezien vanuit die visie acht Washington een politionele actie van enige omvang gerechtvaardigd.

Het probleem is uiteraard waarom uitgerekend Saddam het slachtoffer is geworden van deze niet direct gesolliciteerde belangstelling van de kant van Bush. De mogelijke aanwezigheid van massavernietigingswapens hebben de Verenigde Staten niet of nauwelijks gemotiveerd om zich enige vragen te stellen over de militaire capaciteiten van Israël of Pakistan. Noord-Korea werd wel zwaar onder druk gezet, maar niet uitdrukkelijk met militaire acties bedreigd. Volgens Amerikaanse bronnen beschikken twaalf landen over nucleaire wapenprogramma's, dertien over biologische wapens, zestien over chemische wapens en nog veel meer landen beschikken over ballistische raketten die vroeg of laat de Verenigde Staten (of Israël) kunnen bedreigen.

Hoe men het ook keert of draait, de aanwezigheid van rijke oliebronnen in Irak heeft in deze ongetwijfeld een rol gespeeld. Maar welke? Er zijn de grote oliemaatschappijen die bijna zonder een enkele uitzondering hun belangrijkste (thuis)markt in de Verenigde Staten hebben. Ondanks alle propaganda over alternatieve energiebronnen of groene windmolens aan de kust, zullen de energiebehoeften in olie en gas de komende decennia exponentieel toenemen. Volgens het laatste *National Energy Policy*-rapport dekt de binnenlandse productie nog slechts de helft van de consumptie, dit ondanks de ontwikkeling van grote olievelden in Alaska. De grote oliemaatschappijen zijn daarom gedwongen om hun bevoorrading te diversifiëren. Een grote kans daartoe wordt geboden door de staten in Centraal Azië en door de Russische Federatie die in Siberië over belangrijke aardgas- en olievoorraden beschikt. In het kader daarvan zou een herstructurering van de politieke verhoudingen in het Midden Oosten best welkom zijn, daar de oliemaatschappijen én de Amerikaanse diplomatie twijfelen aan de duurzaamheid van de Arabische sta-

ten aan de Golf. Het verschijnsel is bekend. Deze regimes zijn zwak, omdat ze achterlijke politieke en ideologische structuren in stand houden, terwijl hun economieën gefinancierd worden uit de olierente. Ze importeren praktisch al hun arbeidskrachten uit de armlastige regio en zijn daardoor gevoelig voor een mogelijke sociale en religieuze explosie. Voorts zijn deze oligarchieën zelf niet ongevoelig voor vormen van religieus fanatisme en antimodernistische oprispingen. Dat Bin Laden tenslotte behoorde tot de Saudische oligarchie, heeft Washington gealarmeerd voor het gevaar van een onbeheersbare situatie in de Golf.

Met de eventuele val van Saddam zou Washington twee vliegen in één klap vangen. Ten eerste zou Irak dan weer een normale leverancier van olie op de wereldmarkt kunnen worden. Op dit moment produceert Irak slechts 2,8 miljoen vaten per dag. Daarvan wordt minder dan 1 miljoen uitgevoerd. Irak wordt geacht zonder maar ook één krimp te hoeven geven om 6 miljoen vaten per dag op te pompen. De reserves zijn immers enorm, namelijk 112 miljard vaten. Ter vergelijking beschikt Rusland over 49 miljard vaten reserves en de Kaspische oeverstaten over 16 miljard vaten. Met Irak als volwaardige olieproducent zal de herstelde macht van de OPEC ondergraven worden en kan men de Saudische pretenties beter afstraffen. Ten tweede heeft het verjagen van Saddam als bijkomend voordeel dat men eindelijk verlost is van een lastpost in de regio. Met Saddam weg kan men de oliesjeiks gemakkelijker tot onderhandelen dwingen over de prijs van de olie en ze ook de wacht aanzeggen. Zij financieren immers allerlei fundamentalistische bewegingen en ze trachten de wahabitische variant van de islam in de regio ingang te doen vinden. Dat schept spanningen tot in de verre omtrek.

De grote zwakte in de Amerikaanse strategie is het ontbreken van een geloofwaardig politiek alternatief voor Saddam. Het is ten eerste niet eens zeker dat de Iraakse bevolking niet achter Saddam staat. Velen zullen een dictator van eigen bodem verkiezen boven een marionet van de Amerikanen. Ten tweede is niet goed duidelijk welke oppositionele krachten in Irak voorhanden zijn. Zoals in alle autoritair geleide regimes bezit ook Irak "dissidenten". De dissidenten moet men zoeken in fundamentalistische kringen omdat die het in wezen modernistische regime van Saddam allerminst genegen zijn en eventueel bij geëmigreerde ontevreden of aanhangers van de vroegere hasjimistische koning Feisal van Irak. In elk geval kan men

slechts twijfels hebben over de figuren die nu door Washington en Londen voor de camera's worden gesleept als mogelijke politieke opvolgers van Saddam. Ten derde is er de etnische factor die tot een burgeroorlog of nieuwe grensoorlogen kan leiden. Irak is etnisch verdeeld met in het noorden een belangrijke Koerdische minderheid. Belangrijke olievoorraden bevinden zich bij de stad Kirkoeq op Koerdisch territorium. Het eventueel ontstaan van een Koerdische staat op Iraaks grondgebied zal zeker Turkije in verzet brengen en eventueel zelf tot een invasie doen besluiten. Kortom, een Amerikaanse militaire invasie met de bedoeling om een ander regime in Bagdad aan de macht te brengen, zou wel eens de niet meer te temmen geest uit de fles kunnen oproepen.

Een belangrijk aspect van de op til zijnde tweede oorlog in de Golf is de ideologische en militaire betekenis ervan. De Verenigde Staten zijn vandaag de enige supermogendheid en daarom niet van plan om via het moeizaam bereiken van een consensus over de nieuwe wereldorde nog enig geduld te betonen. Meer dan ooit worden alle belangrijke militaire en economische beslissingen in Washington genomen, waarbij de Verenigde Naties en de andere grote mogendheden gedwongen worden om de door de Amerikaanse president gedicteerde agenda over te nemen. Bush heeft herhaalde malen duidelijk laten verstaan dat hij zijn politieke acties desnoods zonder of tegen de wil in van de Verenigde Naties zal uitvoeren. Door voortdurend druk uit te oefenen heeft Bush de onderhandelingsruimte binnen de Veiligheidsraad erg ingeperkt en wordt dit orgaan gedegradeerd tot een cenakel dat over komma's en punten mag praten, niet meer over de fundamentele inhoud van een resolutie over Irak.

Men mag aannemen dat Bush in zijn kruistocht tegen Saddam ook de rest van de wereld met de neus op de feiten wil drukken: de Verenigde Staten zijn de meesters van de wereld. Een belangrijk aspect van de militaire opbouw in de Golf is dat de dominante rol van de Verenigde Staten in de wereld nu ook ideologisch en politiek aan de Amerikaanse bevolking als zeer legitiem wordt voorgesteld. Elke aarzeling ter zake kon hij na 11 september 2001 uitleggen als een teken van zwakte of criminele nalatigheid en derhalve ook als een aanmoediging voor het fundamentalistische moslimterrorisme. De niet zo succesvolle jacht op Bin Laden kan Bush dan even uit de actualiteit houden.

Bush presenteert het Amerikaanse imperialisme als een historische noodzaak. Ideologisch kan hij dat rechtvaardigen door het Amerikaanse imperialisme als wapenschild voor de menselijke vooruitgang en de vrede te presenteren. Wie met zijn kruistocht niet mee wil doen wordt afgeschoven en zal niet meer mogen meepraten over de machtsverhoudingen in de wereld. Binnen de Veiligheidsraad heeft dat tot enig tandengeknars geleid. Bush heeft met zijn drijfjacht immers China, Rusland, Frankrijk en Duitsland behoorlijk tegen de haren in gestreken. Voor Bush telt echter dat hij aan zijn eigen bevolking duidelijk kan maken dat de Verenigde Staten geen vijanden meer hebben, behalve dan enkele met name genoemde schurken die hij dan ook genadeloos zegt te mogen afschieten voordat ze gevaarlijk kunnen worden. De cowboy Bush schiet altijd eerst.

Het grote probleem voor Bush is niet om Saddam met militaire middelen snel en met zo weinig mogelijk eigen verliezen ten val te brengen, maar wel om in Irak voor de komende decennia een stabiel regime aan de macht te brengen. Irak militair bezetten met een interventiemacht van rond de 250.000 manschappen moet een koud kunstje zijn. Niet echter het installeren van een min of meer democratisch instant-regime. Afghanistan heeft inmiddels uitgewezen dat de voorwaarden niet altijd aanwezig zijn om in een fragiele en door etnische tegenstellingen verscheurd land politieke en economische stabiliteit te brengen. Dat zou wel eens kunnen betekenen dat na een militaire interventie een omvangrijke bezettingsmacht moet achterblijven om de Amerikaanse belangen te beschermen. Een eventuele oorlog in Irak zal ook leiden tot een ware uittocht van economische en andere vluchtelingen in de richting van de buurlanden en uiteraard naar West-Europa. Over dit alles wordt met geen woord gerept in de oorlogspropaganda van de Amerikanen en de Britten.

Inmiddels lijkt het wel of niet uitbreken van de nieuwe oorlog in de Golf hoofdzakelijk af te hangen van de wapeninspecties en de manier waarop Bush met de resultaten ervan wil omgaan. Bush heeft op dit moment zo veel autonomie en manoeuvreerruimte verworven dat hij naar believen rond de wapeninspecties de spanning kan opvoeren. Veel tegenstand hoeft hij immers niet te duchten. In de Arabische regio zelf hebben de

buurlanden van Irak zich fatalistisch bij dit gegeven neergelegd. Uiteindelijk is de roep naar Arabische eenheid en solidariteit altijd een mythe geweest die alleen van stal wordt gehaald als in de grote steden massa's al of niet spontaan op de been worden gebracht om te protesteren tegen de zoveelste vernedering die de Arabische wereld in haar conflict met het Westen moet slikken. Ook vandaag zal dat niet anders zijn als de bommen vallen op Bagdad. In Moskou heeft president Poetin al geruime tijd geleden een groot compromis gesloten met Bush, waarbij hij de handen vrij krijgt om orde op zaken te stellen in zijn eigen achtertuin in ruil voor Amerikaanse aanwezigheid in Centraal Azië. China geeft niet de indruk Bush te steunen, maar in Peking weet men ook dat de eigen nationale belangen in het Verre Oosten liggen en niet in het Midden Oosten. Noch Frankrijk en noch Duitsland voelen zich geroepen om een eventuele oorlog tegen Saddam toe te juichen daar de eigen bevolking daar weinig voor voelt. Maar van de andere kant kijken beide Europese spilnaties vooral met spanning naar de prijsbewegingen op de oliemarkt. Duitsland en Frankrijk kunnen een eventuele economische recessie als gevolg van een nieuwe Golfoorlog missen nu ze hun financieringstekort niet binnen de marges opgelegd door het Stabiliteitspact kunnen houden.

Een nieuwe Golfoorlog kan ook de spanningen met en tussen de moslimminderheden in Europa verscherpen en hun integratie bemoeilijken. Het perspectief van een "botsing der beschavingen" moet de West-Europese regeringen weinig vrolijk in de oren klinken. Men zal er evenwel niet aan ontkomen dat steeds meer migrantenjongeren zich willen identificeren met de slachtoffers in het Midden Oosten. Ook zal niet te vermijden zijn dat zij hun alsnog weinig politiek ontwikkeld en georganiseerd verzet vooral spontaan op straat zullen willen tot uitdrukking brengen. Met alle gevaren van dien. Bij gebrek aan een anti-imperialistische beweging waarin ook bredere delen van de autochtone bevolking aanwezig zijn, zal hun isolement alleen maar kunnen groeien. Dat kan ervoor zorgen dat zij individueel of in groep de oversteek naar de politieke islam willen maken, waarna zij naar believen gecriminaliseerd en vervolgd kunnen worden. Dit alles stelt uiteraard de politieke vraag van het anti-imperialisme weer aan de orde en ook welke verbindingen er te leggen zijn tussen anti-imperialistische kritiek en

antiglobalisme. Het eerste kan bogen op een rijke theorievorming en praktijk. Het tweede op voorlopig meer populaire aanhang. Het laat zich derhalve aanzien dat de nieuwe Golfoorlog als een katalysator voor een nieuwe beweging kan werken waardoor de impasse van dit moment doorbroken kan worden.

Het is inmiddels wel evident dat een nieuwe oorlog in de Golf allerm minst populair is in Europa, maar het is nog altijd niet duidelijk welke krachten de Europese regeringen kunnen dwingen om zich tegen een dergelijke expeditie van de Amerikanen en de Britten te verzetten. Aanzetten daartoe zijn er wel, doch ze zijn alsnog marginaal omdat ze niet in bredere lagen van de bevolking weerklank vinden en ook niet bij de opiniemakers echt aanslaan. De reden daarvoor kan zijn dat een figuur als Saddam nu eenmaal weinigen tot soli-

dariteit met Irak kan bewegen en ook dat er een soort gewenningsverschijnsel is opgetreden naar aanleiding van door de Verenigde Staten gevoerde regionale oorlogen op de Balkan en in Afghanistan. Die werden immers gevoerd ter verdediging van de rechten van de mens, de democratie en de vrijheid. Het gevaar bestaat dat men dit soort gewapende interventies als natuurverschijnselen zal beschouwen, daar ze inherent zijn aan de nieuwe internationale orde die behoefte heeft aan een soort superpolitie man die naar eigen inzicht mag bepalen wie een pak slaag mag verwachten. Hierbij staan we ver af van ieder plan om regimes en staatsleiders voor een soort internationale rechtbank te dagen. De strafexpeditie komt immers altijd eerst. De veroordeling wel daarna, als de Verenigde Staten dat wensen. De internationale wereldorde is daarmee ook in het rijk der willekeur getreden.